

## ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΗΣ ΟΜΙΛΙΑΣ ΜΟΥ ΜΕ ΤΟ RODIN ΚΑΙ ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ \*

Μὲ τὴ διάθεση ποῦ μοῦ χαρίζει μιὰ ἄρτια πλαστικὴ συνείδηση, ἵσσορροπῶντας μου μιὰν αἰσθήσην ἀθανασίας φυσιολογικῆς, στὴν Ὀλυμπίᾳ, μπρὸς στῆς μετῶπες τοῦ Ἡρακλῆ, καὶ τὰ ἀετώματα τοῦ Ὀλύμπιου, κοινωνῶ μὲ τὴν Ἐλλάδα. Ὁ ἥλιος σήμερα δὲν ἔχει τὴν αὐγινὴ δροσιά. Ἀπ’ τὰ ἀνοιγμένα παραθύρα τοῦ μουσείου, μπαίν<sup>7</sup> ἡ εὐθεία τῶν πεύκων καὶ διὸ τρεῖς φρέσκες ἐπέσαντε στὴν πλάκα τὰ πουλιά, ποῦ σήμερα πρωτοξυγμάζουν τὰ φτερά τους. Ἀπὸ τὴν πύλη τοῦ μουσείου βλέπω ὡς κάτω. Ἡ γῆ εὐθωδάει καθὼς ἔσκιζεται ἀπὸ τὰ καματερά. Ἡσυχος ἀνεμος καὶ λιγοστός κυμαίνει τὰ χωράφια τῶν σταχυῶν. Ὁ νοῦς μου εἶναι γυμνίτης. Εἶνε τὸ ἴδιο μου κορδύ. Ἀπομένω δίχως προκατάληψη μπρὸς σὲ ὅλα. Ἡ αἰσθήση μοῦ ὑποκυμιστᾶ τῇ σκέψῃ ἀπέραντα κατεβαίνω — ἡ ἀστραπὴ τοῦ νεροῦ στὸν ἥλιο τῆς αὐγῆς μὲ στέλνει ἀμύλητα καὶ λούζομαι, ἐνάντια πρὸς τὸ ρέμμα, στὸν Ἀλφειό. Βγαίνοντας νιώθω τὸν ἥλιο νὰ πέρνει ἀπ’ τὸ κορμί μου τὴν δροσιά σὰν ν' ἀναβράει ἀπανθόθε μου, καθὼς ὁ τρικυμιστὸς ἀέρας ποῦ ἀνεβαίνει ἀπὸ χωράφια καὶ βουνά. — Γιὰ νὰ νοιωστῷ σὲ τέτια ἑνότη μὲ τὴ φύση καὶ τὴ σκέψη δὲν ἔχω ἀνάγκη καμιαμᾶς στὸν ἑαυτό μου νοσταλγίας γιὰ τὴν πραγματικότητα. Μὰ σειρὰ ἰσορροπῶν, ποῦ ἀπορέοντις ἀπὸ τὴν ζωτικὴ πηγὴ μᾶς νεότητας ἀθλητικῆς, μοῦ ἀρκεῖ. Ὑπακούω, ἀλλὰ ἐλευθερωμένος ἀπὸ τὸν ἄγονα, στὸ παράδειγμα τῆς γῆς. — "Οταν ὁ Γκαΐτε ἔλεγε πῶς ἐπιφάνεια καὶ βάθος εἶνε τὸ ἴδιο, ἰσορροποῦσε τὸ πολὺ πρόβλημα τοῦ ὑποκειμενικοῦ καὶ ἀντικειμενικοῦ μὲ τὴν ὑψηλὴν ἔξυγιανση τῶν αἰσθήσεων του. Ὁ στύλος τοῦ Δωρικοῦ ναοῦ ποῦ ἔχω μπροστά μου εἶναι τέλειο φωτεινὸν ὑπόδειγμα. Τὰ δικαιούματα τῆς πλάνης βασίζονται σὲ μαθηματικὴν ἀκρίβεια, στὴν κρυμμένη λογική. Τὸ φανερὸ μυστικὸ τοῦ Γκαΐτε, εἶναι ἡ δύναμη καὶ ἡ ἔκταση τῆς ἴδιας του ματιᾶς. — Ἡ ὄργανικὴ ἀποκάλυψη ἔχει τὸν ἀπλὸ καὶ αιώνιο χαρακτῆρα, ποῦ τῆς δίνει ἡ μεγαλοφυῖα καὶ ἡ φύση παραλλήλες καὶ ἰσόρροπες δυνάμεις. Εἴμαστε ἐλεύθεροι κατὰ τὴ δύναμή μας νὰ μυηθοῦμε συγκεντρώνοντας τὴν ὄρασή μας στὸ φακὸ ἢ περοῦντας τὸν μὲ σὴν εὐκολία περνάει τὸ μάτι μας τὸ διάφανο τοῦ ἀέρα. — Οταν γιὰ μυριοστὴ φορά, ἔχακριβών μέσα μου πῶς κάθε μορφὴ τῆς σκέψης ἀποκρίνεται σὲ μιὰν ἀπλούστατην αἰσθητικὴν — ἔχω ποιά δυσπιστία ἔχων τριγύρα μου. — Ἀπὸ ἀλληλη μεριά νιώθω, περισσότερο ἀνθισμένη τὴν ἀπλότητά μου, ἀρμονισμένη πρὸς τὴν ἀμεση καὶ αὐτόματη ἐπικοινωνία μου στὴν ζωή, μὲ τὴν Ἐλληνικὴν παράδοση τοῦ νοῦ, τὴ μόνη ὁργανική.

Ἡ ἀκέραιη συνείδηση τοῦ κορμοῦ, ἔχαθηκε ἔπειτα ἀπ’ τοὺς Ἐλληνες. Ἐκεῖ ἀκολούθησε τὸ δρόμο τοῦ ἥλιου ὡς τὸ σημεῖον, ὃποῦ συγκέρασε τὴ φύση καὶ τὴν ἡθικὴ στὸ νέκταρ ποῦ ἔπιναν οἱ κορυφαῖοι. Κάθε φυσικὸν ἀπόκτημα, εἶνε δυσκολότατο νὰ νοηθεῖ, γιατὶ ἡ ἐπιρροή του εἶνε σύγχρονα ἀναβολικὴ καὶ τῶν αἰσθήσεων καὶ τοῦ νοῦ. — Ἐνα λαμπρὸ νέφος

---

\* Ἡ συνοπτικὴ ἔφραση τόσων στοχασμῶν, πρέπει νὰ νοηθεῖ μπρὸς στὸ ἄρτιον ὄραμα τῶν ἀετωμάτων καὶ τῶν μετωπῶν τῆς Ὀλυμπίας, ποῦ μοῦ τὴν ὑπαγορεύουν.

κρύβει τοὺς ἔρωτες τῶν Ὀλυμπίων καὶ ἡ ὑψηλὴ ἥδονὴ εἶνε ἀπαραβίαστη.  
Ἐκεῖ ποῦ ἡ αἰσθήσεις ἐφάπτονται λεῖες καὶ ἐλαστικὲς σά σφαῖρες ἐλεφάντινες,  
κάθε ἐρυηνία εἶνε παράταιοη καὶ βιαστική. Μόνη ἡ γεμάτη ἀπὸ<sup>2</sup>  
συνέπεια καλλιέργεια τῆς ζωῆς, ἡ ἄκοπη ἀσκηση πέρα ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὸ  
σημεῖο ποῦ δὲν εἶνε πλέον ὁ ἀγώνας αἰσθήτος, μπορεῖ νὰ δόσει νὰ γενθοῦμε  
τοὺς καρποὺς τῆς σιωπηλῆς εὐδαιμονίας καὶ νὰ συντρίψουμε στὸν  
οὐρανό μας τὴν ἀμφορίαν. Κάθε ἀτομιστικὸν ἀνάκρασμα, ποῦ δὲν τὸ συνακο-  
λουθεῖ καὶ ἀσκηση καὶ ἀπόλαυση, εἶνε ἔξηγημένη, ὅμως βάρβαρη καὶ ώστα  
τυχαία στὴ φύση ἐπιστροφή.

Ἡ ἀπολογία τοῦ κορμοῦ, ἀπὸ τοὺς Ἑλληνες καὶ πέρα, ἔχει αὐτὸ τὸ  
χαρακτῆρα. Πρῶτα, μὲ τὸ νᾶνε ἀπολογία. Ἐπειτα, ὅπου δὲ σειέται  
ἄτονα ὁ θύρσος ἡ σπασμαδικά, ἔχει τὸν τόνο τῆς ἀνάρρωσης. Τὸ χέρι  
ποῦ ἔμεινε πολὺ στὸ γάντι αἰσθάνεται γυμνὸ τὰ πάντα νῶσαν θωπεία. Ἡ  
Ἑλληνιστικὴ σοφία τοῦ Νίτσε, εἶνε γεράτη ἀπὸ τὸ πνεῦμα αὐτό. Ἀπομε-  
στήμερο τοῦ Ὁχτώβροη, διάθεση πρὸς τὴν ζωὴν ὡς πρὸς ἓνα δῶρον ἀνεπάν-  
τεχο. Διάσθιμης τρυφερότατη καὶ δξύτατη, ἀλλὰ ποῦ διαφεύγεται ἀπὸ  
τὴ στιγμὴ ποῦ ἀποκατασταθεῖ ἡ σχετικὴ παθητικὴ θεραπεία, ὅπου ἡ  
ἀνάρρωση φτάνει στὸ τέρμα της, ἀλλὰ χωρὶς νᾶνε καὶ δύναμη ἡ ὑγεία.  
Συνακολούθει μιὰ ἀνάγκη πειθαρχίας, ποῦ φθάνει μόνο ὡς μὲ τὴ θέληση  
τῆς δύναμης. Ἀλλὰ πουθενὰ δὲν ἔρω, νὰ προτάσσεται ἀνάγκη μεταφυσικὴ  
στὴ φυσιολογικὴν ἀριότητα. Ἐπειτα στὴν ἔξελιξή της, ὅπως στὴν  
ψυχολογία τοῦ Πλάτωνα, τὴ μόνη παρουσιάσιμη καὶ ποῦ βασίζεται στὴν  
τέλεια αἰσθητικὴ τῆς ἐποχῆς.—Ἡ θέληση εἶνε ἀδηλὴ καὶ εἰν̄ ἀγγιγτὴ ὅπως  
ἡ νεότητα, ἡ ἥδονή, ἡ διαπνοή. Ἀκαρπη κάθε προσπάθεια προσωποποίας  
της ἡ ἐφαρμογής. Ἡ ὑγεία ἀνατηδάει ὀλόβολη ὡς ἡ Ἀθηνᾶ. Σ' αὐτὴν  
ἀπόκειται ἐπειτα νὰ αἰσθανθεῖ καὶ νὰ ἀποδώσει τὴ λατρεία τοῦ ὑστερόγεννου  
ἀδελφοῦ της, τοῦ Διονύσου. Τὰ μέλη του ἀπομένουνε κομμάτια, σκόρπια  
ἀπὸ τὰ χέρια τῶν Μαινάδων, χωρὶς τὴν ὑψηλὴν τῆς ἀνασύνθεσην. Στὸν αὐλό<sup>3</sup>  
τῆς μόνη αὐτὴ μπορεῖ νὰ μεταφέρει ἀληθινὰ τὸ κάζλασμα τοῦ νιοῦ κρασιοῦ.

“ Υστερόγεννε Ὀλύμπιε, ἡ εὔθοδιά σου,  
Μοῦ ἀνεβάινει τὸ ἀτάρθενο μυαλό.  
Καθάσια ἀπ' τὰ λυμένα μου ρουθούνια  
Τὰ ἵσια, σὰ δίδυμον αὐλό.

Ἐσβήστηκε ἡ φωνὴ τοῦ κάθε ἀνθρώπου.  
Καὶ παραδόθηκε σὲ λήμαδιγο, ὅπου  
Ἄπ' τὰ τσαμπιά ἐπιργώσαν οἱ ληνοί.  
Τὸ σεληνόπτο εἶνε σᾶν ἀσπίδα.  
Κατέβηκα ἀπ' τὸν Ὀλυμπὸν ὡς σὲ εἶδα,  
Χιτωνοφόρα, δίχως τὴν αἰγίδα,  
Ποῦ τὸν ὄχλων σκορπάει τὴν καταιγίδα,  
Ἄδερφέ, νὰ σου ἀκούσω τὴ φωνή.

Σκύβω κι' ἀκούω· ἀσάλευτα εἶνε ὅλα,  
“Ω Διόνυσε, ἀπ' τὰ δοῃ ὡς τὸ γιαλό.  
Τὸ γέλιο σου ἡρτα νᾶν τὸ τραγουδήσω,  
Μὲ τὸν ἀπάρθενο μου τὸν αὐλό.”

Ἡ τέλεια ὑγεία δὲν εἶνε ἡ ἐπιστροφὴ στὴ φύση, εἶνε ἡ ρυθμικὴ

κατάκτησή της. Ἡ θεωρία ποῦ ἀποκαλύπτει τὴν καταγωγή μας, εἶνε λιγότερο σημαντική σὲ μιὰν ἀπαλλαγμένη ἀπὸ στενὸ συγχρονισμὸ συνείδηση ἀπὸ τὸ συμβούλιο τῶν Κερκόπων γύρω ἀπ' τὴν πανοπλία τοῦ Ἡρακλῆ. Θαυμαστὸ ὑπόδειγμα Σατύρας, διὰν σκορπάει τὸ πλήθος τῶν πιθήκων, σὲ μιὰ κούφτα ἀπὸ καρύδια ποῦ ὁ Ἐρμῆς ρίχτει ἀναμεσό τους.

## Ι Ι

Τὸ πάθος τὸ «ἔξω νοῦ καὶ νόμου» ἴσορροπεῖ στὴν τέχνη τὴν Ἑλληνική, δίνοντάς μας τὴν εἰκόνα, μᾶς ἀπόλυτης γαλήνης, γιατὶ ἀποτελεῖ ἄμεσο στοιχεῖο της. Δὲν εἶνε σύγκρουση, ἡ ἀντινομία. Ἀλλὰ ἡ πάντοτε ἀπλωμένη θάλασσα ποῦ πότε κορυφώτεται ἀπ' τὸν ἀνεμο καὶ πότε στρώνεται ὡς καθρέφτης διμαλή. Ἡ σοφία, ἡ τραγωδία, ἡ Ἑλληνικὴ τέχνη ὀλάκαιρη, εἶνε γεμάτη ἀπ' τὴν ἀλήθεια αὐτῆς. Τὰ δυὸ ἀετώματα πῶχω μπροστά μου εἶνε ἀνώτατον ὑπόδειγμα. Ἡ ἀρπαγὴ τῶν Λαπιθίδων ἀπὸ τοὺς Κενταύρους καὶ οἱ ἀγῶνες τοῦ Πέλοπα καὶ τοῦ Οἰνομάου.

“Κένταυροι, ὦ Κένταυροι, μεθύσι  
Γιγάντιας γύρω μου ἀρπαγῆς,  
Ποῦ τὴν ὁρμή σου ἔχεις βυθίσει  
Γενί, στὴ δύναμη τῆς γῆς!

Φλέβες γεμάτες στὸν ἀγῶνα,  
Σφιχτὸν ἀγῶνα ἐρωτικό,  
Χεριά ἀσειστα καὶ χωνεμένα  
Στοῦ στήθους τὸ σγουρὸν καρπό,  
Ἄγκαλιστὸν ἀλογίσο γόνα,  
Πῶς νά σὲ πῶ, πῶς νά σὲ πῶ,  
Πονσιμὶ δικισσὸς ὁ θεριεμμένος,  
Ἡ φίζα, ποῦ ἀπ' τὸ κῶμα βγαίνει,  
Ἡ γυμνὴ ἀγάπη, ποῦ ἀγαπῶ ;

• • • • •  
Πέλοπα ὦ ! Πέλοπα, μεγάλο  
Τόξο μ' ἀπάρθενην ὁρμή,  
Καθάρια βούληση, ὦ ὑγεία  
Τοῦ πεύκου σὲ ἀσειστο κορμί,

Ποῦ ἡ Ἱπποδάμεια στὸ πλευρό σου  
Τὸ δυνατὸ λυγάει λαιμό,  
Στὸ ἔδιο τῆς χροὶ ἀναπατιένη  
μ' ἔνα βαθὺν ἀνασασμό,  
Βαθειά καὶ κάρπιη κοιλάδα,  
Ποῦ προσδοξάει τὸ ἀδρά σπαρτά,  
“Ομοια, ἡ ἀπάρθενη φοράδα  
Στὸ βαρβάτο ἀλογο μπροστά !”

Τὸ πάθος εἶνε καθαυτό, οὐσιαστικὸς τῆς τέχνης καθαρμός. Γνωρίζομε ποιὰ βίαια μέσα, μεταχειρίζόνταν οἱ Ἑλληνες, γιὰ νὰ ἐλευθερωθοῦντε ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία. Ἀλλὰ τὰ ἵδια μέσα τὰ ἔξω νοῦ καὶ νόμου, τοὺς ὑψώνουνε πλησιέστερα στὴν ἄρτια δημιουργικὴ συνείδηση. Τὸ πάθος ἀρρωγὸ τοῦ νοῦ, ὁ Γανυμήδης, ποῦ ἔβαλεν ὁ Δίας ἀπάνω του τὰ μάτια, γιατὶ ἔκεινος

ῆψιστε τὰ βλέμματα στὸν οὐρανό, ὁ Παντάρκης, μπρὸς στὴν ὀλυμπία τοῦ Φειδία συνειδησῃ.

“Χάδι τοῦ πλάστη ἀσκόνταφτο  
Σὰ σὲ ἀργυρὸ κορμί  
Νέας λεύκας. Λήθη καὶ θεωρία·  
Βαθειά ἡ γαλήνη. Τὸ κορμὶ<sup>1</sup>  
Καθρέφτης στὴν ὑγεία.  
Τόρα, ἡ ἀτάραχη αἰσθηση,  
Δειπνάει μὲ τοὺς Θεούς.”

## III

Μπρὸς στὴ γαλήνη τέτιων ἔργων, ποῦ ἀναπαίοντας τὰ μάτια μου, ώστε νὰ φεύγει ἀπανωθέ τους μιὰ αἰώνια δροσιά, στοχαζόμας στοχασμοὺς διάφορούς σὲ βάθος κατὰ τὴν ἐνόραση ποῦ φέρονται, πότε ἀναπνέοντας σὰ γιὰ νὰ σκλαβώνω τὶς περαστικὲς πνοές, βαθυά, καὶ πότε ἀφίνοντας νὰ πένει στὸ πρόσωπό μου, ἡ ἄσωτη θωπεία. Καὶ θυμάμαι—τέτιες ὥρες ἔρχεται καὶ ἡ ὑμήση μὲ τὸ τρικύμισμα τῆς πεταλούδας νὰ σταθεῖ στὸ μέτωπο, ἐνῷ ἔειφυλλίζω τὸν «Ολύμπιο Δία» τοῦ Quincey, ποῦ μὲ μαθάνει τὴ θεία τέχνη τοῦ ἐλεφαντοκόκκαλου, πῶς πρὸν ἔλθω ἐδῶ εἰχα ὑποσχεθεῖ νὰ στεῖλω μιὰ συνέχεια τῆς κουβέντας, ποῦ ἐτυπώθηκε, μὲ τὸ Rodin.

Κατεβαίνοντας ἀπ’ τὸ ἄλογο, τὸ ζωντανὸ τραγοῦδι αὐτό, ποῦ δὲν κουράστηκα ποτὲ ν’ ἀκολουθῶ, στὸν πλούσιο τὸν κι’ ἀνάλαφρο ρυθμό, δταν τὸ ζῶον εἶνε εὐγενικό, μὲ μιὰ ἀλαφρᾶ μὲς τὰ σπλάγχνα μου, ἀπὸ τὸ λουτρὸ τοῦ ποταμοῦ καὶ τὸν ἀγέρα τῆς αὐγῆς, ποῦ εἶνε σὰ νῦπια πρόσφατα πηγαῖο νερό κι’ ἀκόμα νὰ τὸ νιώθω μέσα μου ν’ ἀνακλαδίζει τὴ δροσιά του, μπορῶ νὰ θυμηθῶ, πῶς, ἐνῷ τριγύριζα στὸν κῆπο τοῦ τεχνίτη, τότε ξάφνου ἐστράφηκε καὶ μοῦ εἶπε:

— Φάίνεστε, πῶς ἔχετε, ποὺν ἀσκημένο, τὸ κορμί.

— Δὲν ἔταν δυνατό, νὰ σᾶς διαφύγει αὐτό, τοῦ ἀπάντησα<sup>2</sup> ἀλλὰ ἡ ζωὴ τῶν πόλεων, μοῦ κατάστρεψε νομίζω, ἐκείνο, ποῦ μὲ ἀπίστευτην ἐπιμονὴν ἐζήτησα ἄλλοτε. Μόνος μου, δινειρεύτηκα γιὰ τὸν ἔαυτό μου, τὴν παλαιότρα, ὡς στὸ σημεῖον ὃποῦ ἐλείανα κάθε σύγχρονη τοῦ νοῦ καὶ τοῦ κορμοῦ μου. Ἀλλὰ μοῦ φαίνεται πῶς ἀπὸ τότε εἶνε πολὺς καιρός.

— Γιὰ κάθε τὶ χρειάζεται ἀσκηση, ἀδιάκοπη ἀσκηση, μοῦ ἀπάντησε.

— Άλλα ἵσως τὴ στιγμὴν ἐκείνη, νὰ μὴν ἔβλεπε τὸ «πλέον μακριά» καὶ τὸ «πιὸ πέρα ἀπ’ τὸν ἀγῶνα», ποῦ ἐστοχάζομον ἐγώ.

Τὸ ἀτελιέ του ἔταν γεμάτο ἀπὸ τὰ πρότυπα τῶν ἔργων του, ποῦ εἶνε σπαραγμένα στὰ διάφορα μουσεῖα τοῦ κόσμου. Κ’ ἔχοντας μπροστά μου, μαζεμένη τόσην ἔργασία, ἵσως μποροῦσα νὰ τὴν ξεχωρίσω στὴν ἀλήθεια τῆς. Καὶ δὲν διστάζω πιᾶ νὰ ὅμοιογήσω τὴν ἐντύπωσή μου, ἀπ’ τὴν ἀσύγκριτην ὑπεροχή του στὸ «πορτραΐτο». Εἶνε ὁ Balzac, εἶνε ὁ Chavannes, εἶνε ὁ Hugo τοῦ Μουσείου τοῦ Λούξεμβούργου. Ἀναγνωρισμένη γενικά εἶνε ἡ ἐπιστήμη του, σὰν ἀνατόμου, ἀπ’ τὸ Μιχαήλ. Ἀγγελο καὶ πέρα. Ἀλλ’ αὐτὸ γίνεται ὑπέρτατα αἰσθητὸ στὰ μικρά του κομμάτια. Πιὸς θὰ ξεχάσει, τὸν αὐχένα τοῦ Victor Hugo, θαῦμα ἐκφρασῆς, στὴν κλίση του, ποῦ εἶνε σὰν ταύρου, ποῦ τὰ νεῦρα του ἐφουσκώσανε, τραβῶντας τὴν φορτάμαξα τοῦ δυνατοῦ ταλάντου του; Ἡ τὴ λιτότητα τῆς ὅψης τοῦ

Chavannes, ή τοῦ Balzac τὴ δυνατὴ ἀγωνία, γιὰ νά ὑψωθεῖ πιὸ ἀπάνου ἀπὸ τὴν κωμῳδία τῶν ἀστῶν, ὁ Ἰδιος ἀντὸς ἀστός;

Καὶ τὰ τελευταῖα του πορτραΐτα γυναικῶν ἔχουν χριμένο ἀπάνου τους, τὸ φῶς τῆς τρυφεράδας, ὅποῦ πέρνει ἡ γυναικεία μορφή, ὅταν στεγνώνουν τὰ δάκρυα καὶ φαίνεται ἔσλαφρωμένη καὶ γαληνεμένη, μὲνα ἄξαφνο μαλάκωμα τῶν χαρακτήρων, σὰν καρπὸς κομμένος μόλις χάσει ἀπ’ τὴ σγουράδα του καὶ ώριμάσει καὶ μυροβολήσει, ἔξω ἀπ’ τὸ πλαδί.

Κι αὐτὸς εἶνε πλέον ἡ Ἰδια του θωπεύα (Ἐπαφος Ζεύς), ἡ Ἰδια τρυφεράδα του, χριμένη σ’ ὅτι ἀγγίζει, καθὼς πέτρα κάτου ἀπὸ τρεχάμενα νερά, τὸ ζωντανὸν ρέμα τῆς ἀφῆς ἐνὸς σοφοῦ χεριοῦ, ὅποῦ θωπεύει ἀγαπημένα πρόσωπα.

Στοῦ ἔρημου μουσείου τις αἰθουσες, γυρίζει ωστόσο κερχεται κάποτε σιμά μου, ἐνῷ σημειώνω αὐτά τὰ λόγια, μιὰ σεμνὴ καὶ ώραία κυρία πόκαρμα μαζί μου τὸ προσκύνημα, ώς ἐδῶ.

Δείχνοντάς μου, τὸ κορμί του Πέλοπα, μοῦ λέει.

— Μᾶλι ποῦ στὸ ἀέτωμα, ὁ ώρακας τοῦ Πέλοπα, εἴταν μὲ ἀσπίδα σκεπασμένος καὶ ἡ πλάτη δὲν φανόντανε καθόλου, κυντάχτε τὴν τελειότητη τῆς ἐπτέλεσης. Ὁ τεχνίτης δούλεψε γιὰ τὸν ἑαυτό του δὲν τὸ σῶμα, τέλειο, ἀδιαφορῶντας ἂν θὰ σκεπαστεῖ ἀπὸ τὴν ἀσπίδα ἀπὸ τὸ τείχος τοῦ ἀετώματος, ἡ ἀπὸ τὴν ἀπόσταση. Τόσο ἐνάντια ἀπ’ τὸν σημερινοὺς τεχνίτες, δῆποῦ ἀφίνουν ἀδούλευτο, δτι δὲν τοὺς φαίνεται φτιασμένο γιὰ τὰ μάτια.

— Μιὰ ἰδιότητα τῆς τέχνης τοῦ Rodin, ποῦ τράβηξε ἀπ’ ἀρχῆς τὴν προσοχή, γιὰ τὴν καινοτομία ποῦ παρουσίαζε, εἶνε ἡ σὰν ἀδούλευτη αὐτὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ ἔργου. Ἐνα μὲ τὴ σύλληψή του, ἀποτελεῖ ωστόσο τὴν τελειότητα του. Εἶνε μυστικό του, ποῦ θὰ πάρει ἀθέλητα μαζί του, γιατὶ κάθε μίμηση ποῦ νιεῖται, εἶνε οἰκτρὰ ἀποτυγχημένη. Ὁχι μόνο ἐκεῖ, ὅπου ἀποφεύγει, δταν εἶνε τέλεια ἀνατομικὰ ἡ διάθεση τῶν μυῶν, τὴν ἴκανοποίηση μιᾶς λείας ἐπιφάνειας, ἀλλὰ στὴ βάση τῶν πορτραΐτων του ἡ τῶν ἄλλων του ἔργων ἡ ἀρμονία τους μὲ τὸν ὄγκο καὶ τὸ σκάλισμα τῆς πέτρας εἶνε ἀσύγκριτη καὶ σὲ βαθμὸν ὑψηλότατο, «κατὰ τὸ παράδειγμα, τῆς γῆς».

— Θυμοῦμαι τὸν Ἀπόλλωνά του. Τὸ σῶμα του ξεβγαίνει ἀπὸ τὸ μάρμαρο, δχι μὲ τὴν ἐντέλεια τοῦ σχεδίου δῆποῦ τὸ ξεχωρίζει ἀπάνου του, ἀλλὰ βυζαντίοντάς το καθὼς δυνατόκορμος κισσός, μὲ μύριες λεπτές φίλες, ἔνα σῶμα, ὁ βράχος καὶ ὁ Θεός. — Δὲν εἶνε καθόλου δρθὸν νὰ συγκρίνομε, χάρις στὶς ἀναλογίες, δῆποῦ γεννιῶνται μέσα μιᾶς ἀπὸ τὴν εὐκαιρία, τὰ ἔργα καὶ τὶς ἐποχές. Καὶ γιαντὸ δὲν ἔχει θέση ἐδῶ καμιμὰ προτίμηση.

Τὸ θαυμασμό μου αὐτό, εἴπα τότε στὸν τεχνίτη. Μοῦ ἀπάντησεν:

— Ἡ ἀτμόσφαιρα ἐνὸς ἔργου, εἶνε τόσο πραγματικὴ καὶ ἀπτή, ὅσο τὸ ἔργον δῆποῦ λούζεται σ’ αὐτή. Πρέπει ὁ τεχνίτης νὰ κρατεῖ στὸν ἀέρα τῆς σύλληψής του τὸ ἔργο του, ἀλλιῶς τὸ ἀπονεκρώνει. Ἡ συγκίνηση ποῦ περιβάλλει καὶ τὴ σύλληψη καὶ τὴν ἐπτέλεση, εἶνε συντρόφεμμα ἀπαραίτητο ἀπ’ τὸ ἔργο. Καὶ σήμερα εἶνε πιότερο αἰσθητή.

— Ἡ δρχήστρα ποῦ πλουταίνει τὸ καθάριο μέλος, εἴπα ἔγώ.

— Τὸ πλουταίνει, τὸ ἐρμηνεύει καὶ τὸ δυναμώνει, ἐπρόσθεσε.

• • • • •  
“Οταν τὸν ἔχαιρετοῦσα γιὰ νὰ φύγω, μ’ ἐπαρακάλεσε νὰ περιμείνω μιὰ

στιγμή. "Ανοίξε ἔνα μικρὸν ἀρμάφι κιάδρου ἔφαξε λιγάκι ἔβγαλε ἀπὸ μέσα,  
μιὰ μικρὴ φωτογραφία του. "Έγραψε ἀπάνω της δυὸς λόγια καὶ μοῦ τὴν  
ἔποδόσφερε. Τὸν εὐχαρίστησα θερμά, ζητῶντας του τὴν ἄδεια νὰ τὸν βλέπω.

— Δὲν ἔχετε, παρὰ νὰ μ' εἰδοποιεῖτε, ἀπάντησε.

Κ' ἐκαληγύχτισα.

Τώρα μπροστά μου, ἔχω τὸν «ψηλόκλωνο κρῖνο τοῦ Ἐρμῆ.»

"Πίδακα ἀστέρευτιε, βλαστάρι  
Δῆλιο, ἀσῆμι καὶ λογάρι,  
Πολὺ ψηλή μου φοινικιά,  
Κρίνε τῆς ζωῆς, γλυκιά μου χάρη,  
Γοργὸν ἀνάλαφρο ποδάρι,  
Ἡ ωρα σου, νάτη, ή μυστικιά !

Κ' εἶπα : Θὰ στρώσουμε ἔνα σιάδι,  
Τὴν ταραγμένη τὴν καρδιά μας,  
Μὲ τὸ χαμόγελο νάρθει,  
Μὲ τὸ χαμόγελο νὰ φύγει.  
Κιῦλη ἡ ζωή, εἴτανε σὰ λίγη  
Καὶ σὰν αἰώνια είχε ἀπλωθεῖ.

Γιατὶ ή κοιλιά του εἶνε λειβάδι,  
Κρίνων λειβάδι, ὅποῦ φωτάει  
"Ἐνα ἀνοιξιάτικο αὐγινό,  
Γιατ' εἶνε ἡ σάρκα του ἀσφοδεῖλι,  
Ποῦ τὴν φωτάει χρυσὸς ἔνα δεῦλι  
Ἄπο Αὐγονστιάτικο οὐρανό !

Καὶ τὸ πλευρό του, ώσὰ φτεροῦγα  
Κύκνον τὰ ουράνια τοῦ εἶνε ρούγα,  
Χουσόταρσος γιὰ νὰ περνᾶ,  
"Ομηρε, γλαύος δὲ σου ἐφάνη,  
Πάνω ἀπ' τὰ πέλαγα πᾶς φτάνει,  
Στὴν ἄριη πέφτοντας πυκνά ;

Στὸ χέρι, ἄν τόλειπε, ὅλο ρῶγα  
Ξανθή, τὸ ἀμβρόσιο τὸ σταφύλι,  
Γιὰ τοῦ Διονύσου τὴν χαρά,  
Τὸ βλεφαρό μας χαιδολόγα  
Τὴ σάρκα του, ἀνοιγαν τὰ χεῖλη,  
Τὸ θάμπωμά μας κιᾶν δὲ μίλει  
Παρὰ στὰ μάτια τὰ γλαρά.

Μόνο εἶπα : ίδέστε τὸν ἀγῶνα,  
"Οποῦ ἀνεβαίνει ἀπὸ τὸ γόνα  
"Ως στὸν ἀπάρθενο λαιμό.  
"Ο ἔρωτας εἶνε ὁ καρπισμένος,  
Σ' ὅλη τὴ γλύκα ἀλαφρωμένος,  
Σὲ κάθε ἔρωτικὸ καημό.

Τὸ ἵζωρ διαφέγγει ἀπὸ τὰ σπλάχνα —  
Χαράζει καὶ στὸ σαλεμά του

Σὰ ροδισμένη ἀνατολή·  
Καὶ τώστειλα τὸ μήνυμά μου.  
Πῶς μένει στὸ κρουστάλλῳ ἡ ἄχνα,  
Στὸ μαρμαρό του μένει ἀπάνω,  
Τὸ φτερωμένο μου φιλί !”

Τὸ δειλινὸν εἶνε, σὰ χρυσὸς καὶ ἐλέφαντας στήν Ὀλυμπία. Οἱ μετῶπες τοῦ Ἡρακλῆ εἶνε βιθυσμένες σὲ μιὰ θέα σκιά. Ὁ Ἡρακλῆς, ἀγένειος ἔφηβος, μὲ τὴν ὄψη ἀκουμπημένη στήν παλάμη, ἥμερα γυρτή, πατῶντας μὲ τὸ ἵσιο ἐφηβικὸ ποδάρι, ἀνάλαφρο, τὸ νιὸ ἔσανθὸ λιοντάρι τῆς Νεμέας σὰν νὰ διειρεύεται τὰ ἄθλα ποῦ μέλλει γιὰ ν' ἀθλεύσει. Καὶ παρακεῖ, ἄντρας στήν ὑπέρτατη ἀσκητῇ, ἀνεβαίνοντας ἀπὸ τὸν Ἀδη μὲ τὸν Κέρβερο, μ' ὅλη τὴν θλίψη, τὴν ἀζάμνια καὶ τὴν νίντια, ἀπ' τὰ σκοτάδια τοῦ τραχύτατού του ἀγδνα, καὶ στὸ πρόσωπο καὶ στὸ κορμό. Καὶ δὲν ἔρω πῶς, καθὼς βραδυάζει, μπροστὰ στὴ μετώπη αὐτῆ (ἀς μοῦ συγχωρηθεῖ ἡ ἀκωρη ἀνάμνηση), μῶροςται στὸ νοῦν ὁ Dante ποῦ ἀναβάζει τὸ σκληρὸ δραμά του, στὸ ἄγιο φῶς τοῦ τραγουδιοῦ. Εἶνε ἵσως, γιατὶ ἔξω ἀπὸ τὴν ὑποβλητικοτητά της, διαβλέπω στὴ λατρεία τῶν ἄθλων, τοῦ Ἡρακλῆ, ἔνα ἥρωϊκὸν ἀσκητισμό, ἔνα θεῖο πρωτόγονο μυστικισμό.

“Ἐξω μὲ περιμένει ἡ σκιὰ κ' ἡ εὐδαιμονία. Ἄκουγω κάποιο μοσχαρίσιο, τρυφερὸ καὶ ἀργόπορο μουκανήτο, στὸ βραδυνὸν ἀέρα. Ξέρω τὴν κοιλάδα καὶ μὲ τὸ χάδι, ἀνάμεσα στὰ ρείπια, βρίσκω στὰ σκοτάδια, τὸ χαμόπευκο, τὸ σκοῖνο καὶ τὴ λυγαριά. Στήν ἡσυχίαν ἀξιάνει ὁ βόγγος τοῦ Ἀλφειοῦ. Πέρα ἀπὸ τὸ Βυζαντινὸν ναό, διοῦ ἄλλοτε ἤταν ἀργαστήρι τοῦ Φειδία, πάμ νὰ ξαπλωθῶ, χωρὶς ἄλλη ἐπιθυμία, καθὼς οἱ ποταμοὶ ποῦ εἰκόνιζαν στήν ἄκρη τῶν ἀετωμάτων, οἱ Ἐλληνες τεχνίτες.

ΟΛΥΜΠΙΑ, ΙΟΥΝΙΟΣ 1912

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ

## ΑΝΘΟΡΡΟΗ

“Η μονότονη ζωὴ ποὺ πέρασε γιὰ λίγους μῆνες στὸ νησὶ ὁ Στέφανος—ύστερος ἀπὸ χρόνια—ἀρχίσε νὰ τὸν κουράζῃ. Βαρέθηκε ν' ἀκούῃ πειὰ τὶς στερεότυπες κουβέντες τῆς μητέρας του, νὰ καιρετᾶ τοὺς ἔδιους τοὺς γειτόνους, νὰ νοιόθῃ τὰ ἔδια τὰ αἰσθήματα, καὶ ν' ἀπολαβαίνῃ ἀνάλλαγα τὸ ἀγγάντεμα μιᾶς ἔδιας φύσης.—ΓΣτενὴ ζωὴ, περιωρισμένη, δίχως δράση, δίχως κίνηση. Καὶ νοστάλησε ξανὰ τὴν Πολιτεία.

Μὰ ὄστόσσο εἶχε καὶ τὴν ἔννοια τῆς Αὐγῆς. Τί θὰ γενόνταν ἢ ἀγνὴ παιδούλα ἀμιὰ θάφενγε; Δὲ ζοῦσε τώρα μοναχὸν ἀπὸ τὴ σκέψη καὶ τὴ συντροφιά του; Δὲ νόμιζε πῶς δίκως του, ἀδύνατο νὰ ζήσῃ ἀποῦ τὸν ἀγαποῦσε τυφλά, εἰδωλολατρικά, ἀπέραντα;

Κι ὅλη ἀντά, γιὰ ἔνα μακροδούριτο φιλί ποὺ σὲ μιὰ στιγμὴ ἀδυναμίας, κ' ὕστερος ἀπὸ τόσο καιρό, δάκρυα, παράλησες καὶ